

Тетяна Танько,

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна)

Tetiana Tanko,

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical
University (Kharkiv, Ukraine)
faculty-pre-school@hnpu.edu.ua

Наталія Тарарак,

доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна)

Nataliia Tararak,

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical
University (Kharkiv, Ukraine)
kaf-music-art@hnpu.edu.ua

ІНТЕГРОВАНІ НАВЧАЛЬНІ КУРСИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ І МУЗИЧНИХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

INTEGRATED TRAINING COURSES IN A PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS AND MUSIC EXECUTIVES OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті обґрунтовано доцільність впровадження інтегрованих курсів у процес професійної підготовки майбутніх вихователів і музичних керівників закладів дошкільної освіти. Інтегровані курси музично-педагогічної спрямованості розглядаються як поєднання елементів різних дисциплін, їх предмета та методів на основі системної цілісності. Метою інтеграції музично-педагогічних дисциплін визначено формування професіоналізму майбутнього вихователя і музичного керівника засобами музичного мистецтва та музично-педагогічної діяльності; до специфічних завдань віднесено розширення музичного та музично-педагогічного кругозору майбутніх фахівців дошкільної освіти, формування і розвиток в них музично-педагогічного мислення, творчих якостей особистості, здатності до педагогічної та музично-виконавської імпровізації, а також усунення техніцизму при викладанні музично-теоретичних дисциплін. Обґрунтовано спрямованість змісту інтегрованих дисциплін музично-педагогічного циклу на цілісну діяльність педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти. Запропоновано різноманітні форми інтегрованих курсів: від конгломерату відомостей із різних галузей знань до якісно відмінного від нього синтезу дисциплін. Розкрито можливості використання при викладанні інтегрованих курсів музично-педагогічної спрямованості різноманітних спеціальних форм творчих завдань: педагогічний аналіз музичних творів дитячого репертуару, обґрунтування доцільності використання в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти певних музичних творів, музично-стильовий аналіз творів дитячого репертуару, педагогічна та музична імпровізація, створення музичних зразків у тому чи іншому стилі, жанрі тощо. Висунуто припущення, що інтегровані курси музично-педагогічної спрямованості можуть посідати в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів і музичних керівників закладів дошкільної освіти місце узагальнюючих курсів, оскільки по суті є їх різновидом, причому рівень узагальненості і фахова спрямованість можуть бути різноманітними.

Ключові слова: інтегровані навчальні курси, майбутній вихователь, музичний керівник, фахова підготовка, міжпредметні зв'язки.

The article substantiates the feasibility of introducing integrated courses in the process of professional training of future preschool teachers and music leaders of preschool institutions. Integrated music-pedagogical courses are seen as combining elements of different disciplines, their subject matter, and methods based on system integrity. The purpose of integration of music-pedagogical disciplines is the formation of professionalism of the future educator and music director by means of musical art and music-pedagogical activity; specific tasks include the expansion of musical and music-pedagogical horizons of future specialists of preschool education, formation and development of music-pedagogical thinking in them, creative qualities of personality, ability to pedagogical and music-performance improvisation, as well as elimination of technicalism when teaching music-theoretical disciplines. The orientation of the content of the integrated disciplines of the music-pedagogical cycle to the holistic activity of pedagogical staff of preschool education institutions is substantiated. Various forms of integrated courses are offered: from a conglomerate of information from different fields of knowledge to a qualitatively different discipline. Possibilities of using various specialized forms of creative tasks in teaching integrated courses of music-pedagogical orientation are presented: pedagogical analysis of musical works of children's repertoire, substantiation of expediency of using in the pedagogical process of the institution of preschool education of certain musical works, music-pedagogical analysis of musical works. creating music samples in one style or another, genre, etc. It has been suggested that integrated courses of music-pedagogical orientation may take the place of generalizing courses in the course of vocational training of future preschool teachers and music leaders, since they are essentially a variety of them, and the level of generalization and professional orientation.

Key words: *integrated training courses, future tutor, music director, professional training, cross-curricular links.*

Актуальність проблеми. Педагогіка вищої школи є тією галуззю знань, що спрямована вирішувати питання освіти, навчання та виховання студентської молоді, розвитку у майбутніх спеціалістів необхідних професійних якостей, умінь і навичок, використання окремих форм, методів та засобів впливу на свідомість і поведінку особистості. Одним із суттєвих напрямів діяльності вищої школи є професійна підготовка майбутніх вихователів і музичних керівників, який полягає в забезпеченні такої системи професійних умінь і навичок, яка б дозволила детально осмислювати педагогічні завдання, послідовно вирішувати складні навчально-виховні ситуації, прогнозувати й моделювати подальший алгоритм освітньо-виховного впливу.

Вплив художньо-педагогічної практики на музичну науку, її значення в навчально-виховному процесі потребує усунення дисбалансу між теоретичним і практичним навчанням. Актуальним залишається й питання про посилення профілізації навчання, його спрямованості на майбутню музично-педагогічну діяльність.

У процесі професійної підготовки майбутніх вихователів і музичних керівників постає чимало актуальних питань, успішне розв'язання яких залежить від обґрунтованості педагогічних умов, урахування набутого педагогічного досвіду, активного впровадження інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу. Підвищення якості фахової підготовки майбутніх спеціалістів передбачає цілісність педагогічного процесу, вагоме місце в якому посідають інтеграції навчальних дисциплін.

Інтегровані курси – це найрадикальніша форма здійснення зв'язків між навчальними дисциплінами безпосередньо до їхньої інтеграції. Такі курси виникають в умовах традиційної дисциплінарної структури.

Інтегровані заняття з мистецтва сприяють удосконаленню навчального процесу, формують цілісну систему поглядів, ставлення особистості до мистецтва загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема застосування інтегрованих курсів у процесі комплексного розвитку особистості не є новою для педагогіки, однак залишається актуальною.

Педагогічні дослідження в цій галузі знаходять теоретичне підґрунтя в працях сучасних філософів-естетиків Ю. Афанасьєва, Ю. Борева, А. Зися, І. Зязюна, В. Іванова, М. Кагана, Т. Левчук, В. Мазепи, В. Передерія, С. Раппопорта та ін.

Формуванню художньої культури молоді засобами комплексного впливу різних видів мистецтва (зокрема її структурних компонентів) присвячені роботи Г. Шевченко, О. Щолокової, Н. Аніщенко, О. Борисової, Б. Івасіва, І. Філатової та ін. Питання застосування комплексного підходу до розвитку художніх здібностей неодноразово досліджувалося в працях мистецтвознавців, серед яких є і науковці-музикознавці О. Костюк, Е. Назакінський, А. Сохор, Б. Теплов.

Теоретичне і практичне значення в музично-естетичній комплексній підготовці мають роботи сучасних українських дослідників О. Дем'янчука, І. Ляшенка, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Хлебнікової. Особливості використання міжпредметних зв'язків у фаховій підготовці майбутніх педагогічних кадрів представлено в наукових розвідках Н. Гребенюк, А. Єрьомкіна, Т. Іванченко, С. Ілларіонова, В. Кирилова, Т. Первушиної, В. Стешенко та ін. Зв'язки між предметами естетичного циклу – музикою, літературою, образотворчим мистецтвом – ґрунтовно проаналізовано О. Борисовою, І. Ляшенком, Н. Міроновою, В. Розумним, Є. Фінченком, Г. Шевченко.

Незважаючи на вагомий теоретичний доробок у зазначеному напрямі, конкретних педагогічних розробок все ж таки бракує. Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема створення й розробки інтегрованих курсів із музично-теоретичних дисциплін, які б сприяли вдосконаленню фахової підготовки майбутніх вихователів і музичних керівників для закладів дошкільної освіти, не отримала достатнього висвітлення в сучасних педагогічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Теорія і практика інтегрованих курсів базується на концепціях цілісності освіти. Новітні освітні технології передбачають єдність між науковими знаннями та виховними цілями, які вони реалізують. Це пов'язано як із потребами суспільної практики (усебічне виховання особистості, мобільність спеціаліста, формування творчого стилю мислення), так і з відповідними тенденціями в розвитку науки, культури, мистецтва.

Проблема цілісності освіти є різноаспектною: зміст освіти (“що вивчати?”), методи навчання (“як вивчати?”), цілі та наслідки навчально-виховного процесу (“як використовувати здобуті знання на практиці?”). Підхід до цієї проблеми визначається принципом цілісного навчально-виховного впливу на особистість.

Цілісність музично-педагогічної освіти певною мірою забезпечується завдяки використанню в навчальному процесі інтегрованих навчальних курсів.

Проблема інтегрованих навчальних курсів визначається теорією та практикою міжпредметних зв'язків. У сучасній педагогічній науці активно використовуються такі поняття, як “інтеграція”, “інтегрований процес”, “інтегроване навчання”. Слова та сполучення слів, що позначають ці поняття, є відносно новими, однак процеси, які вони репрезентують, відомі досить давно. Педагогіка як наука виконує системоутворювальну функцію, у якій інтегруються знання з урахуванням специфіки об'єкта відповідно до міждисциплінарних досліджень та їх результатів. За допомогою інтегрування знань різних наук і їх методів для вирішення педагогічних завдань

можливий перехід від суб'єктивних вражень про різні аспекти освітньо-виховного процесу до більш об'єктивного оцінювання й висновків.

Інтеграція завжди спрямована на якісну та кількісну взаємодію складників. Процес інтегрування пов'язаний із поняттями “синтез”, “асиміляція”, “об'єднання”, “взаємозалежність”, завдяки чому роз'єднані раніше елементи утворюють цілісну систему. У зв'язку з цим відбувається модифікація окремих елементів системи, що зумовлює зміни в структурі та виникнення нових функцій об'єднаних елементів, унаслідок чого утворюється нова цілісність. При цьому досягається посилений педагогічний ефект.

Інтегрований процес має базуватися на логіко-змістовій основі. На думку вчених-дидактиків, логіко-змістова основа – це програма, яку необхідно використувати, оскільки в ній суттєво визначається логіка та зміст. Саме тому планувати освітньо-виховний процес необхідно відповідно до реальних процесів, що об'єктивно детермінують створення дидактичної цілісності.

Інтегрований процес має певну структуру. Він характеризується виокремленням етапів (як схожих, так і відмінних), що визначають якість чи кількість змін у змісті (збагачення чи закріплення знань, концентрацію різних способів дій тощо).

Структура інтегрованого процесу є логічною та цілісною, особливо щодо узгодженості його змісту з етапами реалізації. Саме такою структурою визначається певна стійкість інтегрованого процесу. Ця розпізнавальна ознака є цікавою при здійсненні інтегративного процесу, систематичному використанні в освітньо-виховній роботі. Важливою ознакою інтегрування є педагогічна цілеспрямованість і відносна самостійність інтегративного процесу.

Взаємодія різних елементів процесу навчання на єдиній логіко-змістовній основі зумовлює конкретну цілісність, що в навчально-виховному процесі виконує відносно самостійні функції. Реалізація інтегративного процесу сприяє виникненню нових взаємодій і навіть нових систем із новою специфікою.

Ідея створення інтегрованих курсів зумовлена двома головними причинами: по-перше, розвитком системи міжпредметних зв'язків та пошуками внутрішніх резервів економії часу внаслідок інформаційної компресії, а по-друге, знаходженням найзмістовніших, найкомпактніших форм її презентації в навчальному процесі. Ці обидві причини взаємопов'язані. Навіть у тих випадках, коли інтегрований курс охоплює увесь часовий обсяг дисциплін, що поєднуються, розвиток міжпредметних зв'язків дозволяє значно підвищити обсяг інформації, яка надходить, завдяки поліфункціональному використанню запропонованого матеріалу. З огляду на це можна визначити такі принципи створення інтегрованих курсів:

- збереження автономності дисциплін, що поєднуються (це виявляється в обов'язковому забезпеченні досягнення цілей, які ставилися в кожній із дисциплін до об'єднання);
- розширення аспектів розгляду явища, що вивчається, із застосуванням комплексного та системного методів;
- збільшення обсягу репрезентованої інформації завдяки багатоаспектності використання матеріалу та скоординованості окремих цілей і завдань кожної дисципліни.

Можна вважати, що створення інтегрованих курсів є доцільним у таких випадках:

- за наявності спільного об'єкта навчання;

- при формуванні в студентів комплексних навичок, знань, умінь, що утворюють певну цілісність;
- на кожному етапі при проходженні дисциплін, що поєднуються, як паралельна презентація матеріалу та взаємодоповнення;
- при використанні того самого матеріалу, хоч і задля досягнення різних цілей (надзвичайно важливим є визначення узагальнюючих цілей та завдань).

Процес навчання майбутнього вихователя і музичного керівника має цілісно-синкретичне спрямування. Разом із цим традиційний “розподіл праці” фахівця (методиста, виконавця, диригента, музикознавця) закладений ще в період навчання, зменшує його творчі можливості при роботі з дітьми. Сучасна музично-педагогічна наука поширює ідеал “цілісного вихователя-музиканта”, який виникає з визнання внутрішньої єдності творчої особистості, а також різноманітності та єдності засобів у творчій діяльності. Поряд із цим розробляється проблема музичного мислення як своєрідної цілісної емоційно-інтелектуальної діяльності. Саме тому важливим компонентом сучасної музичної освіти є комплексний напрям у музично-педагогічній науці, що має за мету побудову єдиної системи знань про музику, введення її до системи знань про мистецтво та культуру в цілому. Такий підхід здійснюється в умовах активізації взаємодії мистецтв, а також об’єднання педагогічної науки й мистецтва, наукового й гуманітарного знання.

Тому, на перетині потреб музично-педагогічної науки і практики виникають передумови для розвитку комплексних форм організації навчального процесу: планів виховної та навчальної роботи, курсів та навчальних посібників нового типу тощо. Серед таких форм виокремлюються інтегровані музично-теоретичні курси, які сьогодні набувають особливої значущості в музичній педагогіці. За всієї їхньої різноманітності можна визначити певні загальні закономірності, передусім – чітку діяльнісно-практичну спрямованість.

Сьогодні надзвичайно актуальним є питання інтеграції знань майбутніх вихователів та музичних керівників, вирішення якого певною мірою залежить від міжпредметних зв’язків. Необхідність дослідження проблеми ефективного використання міжпредметних зв’язків у професійній підготовці майбутніх вихователів і музичних керівників зумовлена потребою оновлення концептуальних, теоретичних і технологічних засад, які б відповідали сучасним досягненням у галузі філософії освіти, психології, педагогіки, мистецтва.

Разом із цим, факти засвідчують, що сучасна система музично-педагогічної підготовки не досить повно забезпечує комплексну підготовку майбутнього вихователя і музичного керівника.

Цілісна комплексна підготовка вихователя, музичного керівника повинна забезпечуватися не кількісно, а системою взаємопов’язаних та взаємозбагачуваних технологій (педагогічною, методичною, мистецтвознавчою, виконавською). Ця система містить теоретичне підґрунтя, що зумовлює міжпредметні зв’язки циклу педагогічних, методичних, музико-теоретичних та виконавських дисциплін.

Інтегрований курс виникає внаслідок формування нового, синтетичного предмета та методу (курси музичної психології, теорії та історії культури тощо). Нарешті, традиційні дисципліни у своєму розвитку, як правило, виявляють тенденцію до взаємодії з іншими дисциплінами, переробки їхнього змісту й методу.

Відповідно до сучасних уявлень, що склалися в музичній педагогіці, можна дати визначення інтегрованого курсу як поєднання елементів різних дисциплін, їх предмета та методів на основі системної цілісності.

Постановка в сучасних інтегрованих курсах завдань формування і розвитку музичного мислення, творчих якостей, особистості музиканта є важливим стимулом для усунення техніцизму при викладанні музично-теоретичних дисциплін.

Отже, зміст інтегрованих курсів визначається установкою на цілісну діяльність педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти. Теоретичні курси, призначені для вихователів і музичних керівників, характеризуються узагальненими категоріями стилю і жанру, пов'язаних із питаннями інтерпретації музичного твору.

За формою інтегровані курси можуть бути різноманітними: від конгломерату відомостей із різних галузей знань до якісно відмінного від нього синтезу дисциплін.

У зазначених курсах використовуються такі спеціальні форми творчих завдань, як педагогічний аналіз музичних творів дитячого репертуару, обґрунтування доцільності використання в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти певних музичних творів, музично-стильовий аналіз творів дитячого репертуару, педагогічна та музична імпровізація, створення музичних зразків у тому чи іншому стилі, жанрі тощо.

Сфера застосування інтегрованих курсів досить розгалужена: від початкового, синкретичного рівня сприймання та підготовки до вищого, інтегруючого в собі всі знання про об'єкт та цілісне уявлення про нього. Така особливість інтегрованих курсів, що впливає з самої специфіки пізнавальної діяльності й художнього сприйняття, визначила їх рівнозначність як для професійної, так і для всієї музичної освіти загалом. Інтегровані курси посідають у навчальному процесі місце узагальнюючих курсів і є їх різновидом, причому рівень і спрямування може бути різноманітним.

Висновки. Таким чином, саме інтеграція істотно змінює зміст і структуру фахової підготовки майбутніх вихователів і музичних керівників, сприяє цілісному системному засвоєнню теоретичних знань, практичних умінь і навичок, пов'язаних із музично-естетичною діяльністю.

Інтегровані курси поєднують напрями педагогічної науки, сприяють поглибленню та поширенню загальнокультурних, психолого-педагогічних, спеціальних музичних знань і набувають особливого значення для якісного оволодіння комплексом психолого-педагогічних, музично-педагогічних і фахових компетенцій.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / МОН України, АПН України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
2. Бельська Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетенції вихователя дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки : дис. ... д-ра пед. наук. : 13.00.08. Київ, 2012. 495 с.
3. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Виховання і культура*. 2001. № 1. С. 4–10.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : монографія. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
6. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : дис. ... д-ра пед. наук. : 13.00.04. Харків, 2004. 503 с.

References

1. Bazova prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku "Ia u Sviti" [Basic Preschool Child Development Program "I am in the World"] / MON Ukrainy, APN Ukrainy ; nauk. red. ta uporiad. O. L. Kononko. Kyiv : Svitych, 2008. 430 s.

2. Bieliienka H. V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentsii vykhovatel'ia doshkilnykh navchalnykh zakladiv v umovakh stupenevoi pidhotovky [Theoretical and Methodical Principles of Forming the Professional Competence of Pre-school Teachers in Stage Education] : dys. ... d-ra ped. nauk. : 13.00.08. Kyiv, 2012. 495 s.
3. Bohush A. M. Dukhovni tsinnosti v konteksti suchasnoi paradyhmy vykhovannia [Spiritual values in the context of the modern educational paradigm]. *Vykhovannia i kultura [Education and culture]*. 2001. № 1. S. 4-10.
4. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Art Pedagogy (Theory and Methods of Teaching Arts)] : monohrafiia. Kyiv : Osvita Ukrainy, 2008. 274 s.
5. Pedahohichna maisternist [Pedagogical mastery]: pidruchnyk / I. A. Ziaziun ta in. ; za red. I. A. Ziaziuna. Kyiv : Vyshcha shkola, 2004. 422 s.
6. Tanko T. P. Teoriia ta praktyka muzychno-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh vykhovatel'iv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh [Theory and practice of future pre-school instructors musical and pedagogical training at pedagogical universities] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv, 2004. 503 s.

Одержано статтю: 27.09.2019

Прийнято до друку: 17.10.2019